

Київський університет імені Бориса Грінченка

Кафедра філософії

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з науково-методичної
та навчальної роботи

О.Б. Жильцов

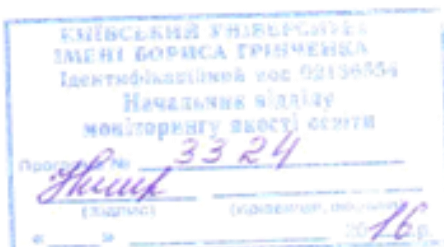
«_____» _____ 2016 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

РИТОРИКА (Ораторське мистецтво)

галузь знань 0101 «Педагогічна освіта»,
напрямок підготовки 6.010101 «Дошкільна освіта»

Історико-філософський факультет

2016 – 2017 навчальний рік

Робоча програма навчальної дисципліни «Риторика (Ораторське мистецтво)» для студентів за напрямом підготовки у галузі знань 0101 «Педагогічна освіта» за спеціальністю 6.010101 «Дошкільна освіта»

Нормативна дисципліна

Розробник: -

Тур Микола Григорович, доктор філософських наук, професор кафедри філософії історико-філософського факультету Київського університету імені Бориса Грінченка

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри філософії
Протокол № 2 «9» вересня 2016 року

Завідувач кафедри філософії

доктор філософських наук, професор

Ломачинська І.М.

Лаврик Ч.В. Чаб

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 0101 «Педагогічна освіта»	Нормативна	
	Напрямок підготовки 6.010101 «Дошкільна освіта»		
Модулів – 3	Спеціальність	Рік підготовки	
Змістових модулів – 3		3-й	-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання - <i>не передбачено</i>		Семестр	
Загальна кількість годин – 108		5-й	-й
		Лекції	
		22 год.	год.
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 самостійної роботи студента – 4	Освітній рівень: бакалаврський	Практичні, семінарські	
		20 год.	год.
		Лабораторні	
		<i>Не передбачено</i>	
		Самостійна робота	
		60 год.	год.
		Модульний контроль – 6	
		Викладається з елементами дистанційного навчання в системі Moodle (50% аудиторних занять (12 год. лекційних і 10 год. практичних, а також МКР проводяться дистанційно)	
		Вид контролю: <i>залік</i> , оцінка за шкалою ECTS та в національній системі оцінювання	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної роботи становить:

для денної форми навчання – 70 (%).

для заочної форми навчання –

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Основною метою вивчення риторики є ознайомлення студентів з основами знань класичної і сучасної риторики як науки про мисленнєво-мовленнєву діяльність і на цій основі розвинути в них здатність вільно орієнтуватися в мовно-риторичному середовищі, вміння та навички аналізувати та продукувати риторичні тексти в різних жанрових топіках відповідно до мети, функціонального призначення й умов соціальних комунікативних практик. Окрім того, вивчення риторики як квінтесенції духовної скарбниці людства покликане сприяти підвищенню загальної культури студентської молоді, розвитку лідерських якостей особистості на основі формування її комунікативної компетентності.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Риторика» є: формування у студентів цілісного системного уявлення про теоретичні засади та загальні закономірності розвитку риторики як теорії красномовства, основні тенденції розвитку культури вітчизняного красномовства; ознайомлення їх з головними способами мовного і невербального впливу на аудиторію, а також формування власного риторичного стилю на засадах гуманістичного риторичного ідеалу та комунікативної компетентності в основних жанрах красномовства.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

знати:

- принципи ефективної комунікації та поняттєво-категоріальний каркас риторичної теорії;
- головні історичні етапи становлення класичної риторики та тенденції її подальшого розвитку;
- сучасну концепцію риторики (неориторики), яка пов'язана з формуванням свідомої світоглядної позиції та компонентним володінням предметом аргументації;
- алгоритм діяльності з підготовки теми виступу та виголошення промови в основних жанрах та рамкових топіках красномовства;
- техніку виразного публічного мовлення та основні прийоми словесної наочності;
- критерії оцінки промови;
- жанро-видову класифікацію красномовства;
- невербальні (паралінгвістичні) засоби ефективної комунікації.

вміти:

- вести розгорнутий монолог (лекцію) з фахової проблематики; ефективну, конструктивну бесіду на будь-яку тему з кола зацікавлень культурної, високоосвіченої людини;
- володіти етичними принципами здійснення монологічного та діалогічного публічного мовлення;
- формувати індивідуальний образ оратора, власний ораторський стиль на засадах гуманістичного риторичного ідеалу;
- модулювати аудиторією та ефективно управляти нею під час публічного виступу;
- підготувати публічний виступ в головних жанрах красномовства;
- давати загально риторичну оцінку ефективності продукта мисленнєво-мовленнєвої діяльності;
- вдосконалювати техніку власного усного мовлення (дикцію, модулювання звучання голосу, інтонацію тощо);
- знаходити оптимальні засоби переконання відносно предмета мовлення та правильної аргументації ідеї, її обґрунтування та розташування.

3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Модуль I. Риторика як наука. Основні етапи розвитку риторики

Тема 1. Риторика як теорія красномовства

Риторика як наука і навчальна дисципліна. Основні поняття риторичної теорії. Предмет і завдання риторики.

Красномовство як предмет риторики. Основоположні розділи класичної риторики: інтенція, диспозиція, елокуція, акція, меморія. Основні фази ораторського процесу: до комунікативний, комунікативний, після комунікативний. Канали впливу на аудиторію: звуковий (лінгвістичний та пара лінгвістичний) і візуальний (кінетичний). Структурні елементи риторичного дійства: логос, етос, пафос, топос.

Своєрідність риторики як комплексної й синтетичної науки. Місце риторики як інтегральної дисципліни у гроні інших наук гуманітарних наук. Зв'язок риторики з теорією комунікацій, акторською майстерністю, стилістикою, психологією, лінгвістикою, філософією, етикою, естетикою, логікою, еристикою, конфліктологією, літературознавством, історією, соціологією, політологією, педагогікою тощо.

«Риторика – це філософія зовні, філософія – це риторика внутрішнє» (М.Бахтін, І.Пешков). Риторика світоглядних питань – початок філософування особистості, розгортання філософської парадигми пізнання та дослідження світу. Алгоритми філософування: питання (проблема), догма чи гіпотеза, метафори, афоризми. Використання цих алгоритмів на протязі розвитку історії філософії Середньовіччя, Відродження, Нового часу, епохи Просвітництва. Роль та проблематика риторики в сучасному суспільстві.

Соціальні функції риторики: комунікативна, суспільно-креативна, суспільно-регулятивна, людинотворча. Риторика як найоптимальніший шлях особистісного розвитку людини.

Тема 2. Основні етапи розвитку риторичної науки

Афіни V ст. до н.е. – офіційна «батьківщина» риторики як науки та мистецтва переконувати. Соціально-політичні передумови панриторизму давніх греків. Інститути демократії (суд, нарада, епідектичні заходи) як соціально-історичний чинник виникнення риторики як науки та мистецтва переконувати. Риторична діяльність Горгія, Демосфена, Ісократів. Діалоги Сократа (Платона), «Риторика» Арістотеля – як визначні віхи розвитку класичної риторики.

Зародження риторичних маніпуляцій, моделей популістської риторики. Софістика та діалектика як дві моделі античної риторики, два способи життя. Аттіцизм і азіанізм у моделях римської риторики. Цицеронівські риторичні трактати; педагогічно-риторичні настанови Марка Квінтіліана («Двадцять книг риторичних настанов»). Значення надбань класичної риторики.

Красномовство в епоху Середньовіччя. Формування засад середньовічного європейського красномовства. Гомілетика як християнська риторика. Риторика в контексті «сьоми вільних мистецтв» (septem artes liberales). Візантійська теорія риторики. Афанасій Александрійський (III—IV ст.), Василь Великий, Григорій Богослов, Іван Золотовустий.

Гуманістичне відродження риторики в епоху Реформації. Новації в європейській риторичній Новому часу.

Вітчизняні традиції красномовства. Культура словесності Київської Русі: «Слово про закон й благодать» Іларіона (XI ст.), «Повчання» Володимира Мономаха, «Слово в новий тиждень після Пасхи» Кирила Туровського (1130—1182 рр.).

Риторизм у мовотворчості Івана Вишенського. Риторика «українського бароко» Григорія Сковороди. Академічна риторика в Києво-Могилянській академії (Лазар Баранович, Антоній Радивилівський, Стефан Яворський («Риторична рука»). Риторична спадщина Феофана Прокоповича: «Про риторичне мистецтво». Сучасна українська школа риторики (Г.Сагач, Л.Мацько).

Риторика нового часу на російських теренах (М.В.Ломоносов: “Краткое руководство к красноречию”; М.М. Сперанський: “Правила вищого красномовства”. Риторична спадщина суспільних та судових діячів: Коні, Плевако, Пороховщикова та ін.

Криза риторики у ХІХ ст. Роль В.Г. Белинського у публічному «засудженні» риторики.

Неориторика (new rhetoric) – сучасний етап розвитку риторичної теорії і практики. Аргументативна риторика І. А. Герасимової, Р. Гроотендорста, Ф. ван Ємерена, А. А. Івіна, А. І. Мігунова, Л. Олбрехт-Титеки, Х. Перельмана, С. Тулміна, Д. Уолтона, Ф. С. Хенкеманс та ін. Лінгвістична риторика Р. Барта, У. Еко, Ю. М. Лотмана, Ц. Тодорова та ін.

Риторика як спічрайтинг: теорія і практика підготовки усних публічних виступів для різних сфер діяльності. «Чорна риторика» К.Бредемайера як техніка маніпулювання комунікативними практиками.

Тема 3. Оратор: риторичний ідеал

Оратор і ритор. Платон у «Горгії» про ідеал справжнього оратора. Чинники, що формують образ ідеального оратора. Пафос, логос та етос як чинники вияву риторичної майстерності. Етично-моральний кодекс оратора – сукупність етичних вимог суспільства до ратора: скромність, чесність, доброзичливість, передбачливість, відповідальність.

Цицерон про оратора: добродійність, висока освіченість, природний талант, фізична досконалість та невтомна праця над собою.

Риторичні ідеали античності: софістичний та сократівський. Риторичний ідеал християнського проповідника. Основні засади слов'янського, давньоукраїнського риторичного ідеалу. Український бароковий риторичний ідеал.

Риторичні ідеали сучасної риторики: маніпулятивно-прагматичний (американський), гуманістичний, тоталітарно-пропагандистський (агональний).

Завдання сучасної української риторики – подолання спадщини тоталітарної традиції в риторичній практиці. Культура спілкування та мовний етикет. Способи впливу на людей під час комунікації (переконання, навіювання, психічне зараження). Маніпулювання. Стилі спілкування (авторитарний, демократичний, ліберальний).

Завдання оратора-початківця щодо формування індивідуального ораторського стилю публічного мовлення в межах гуманістичного риторичного ідеалу.

Модуль II. Теорія і практика красномовства

Тема 4. Класифікація красномовства

Основні спроби класифікації видів і жанрів красномовства. Класифікація красномовства Арістотеля залежно від типу слухачів: дорадче, судове, епідейктичне. Різновиди жанрів класичної риторики залежно від характеру красномовства: апологія, інвектива, філіппіка, ієреміда, евкомія.

Класифікація жанрів красномовства К.О. Сюннбергом за ознакою наміру оратора: інформаційний (освідомлюючий, оптаивний (напучувальний, вітальний), роз'яснюючий, повчальний); аргументативний (доводжучий, полемізуючий); декларативний (агресивний, імперативний).

Класифікація жанрів красномовства за Г.З. Апресяном (за суспільною цариною його застосування): соціально-політичне, академічне; судове; соціально-побутове; військове, дипломатичне, церковно-богословське, рекламне (економічне)

Класифікація красномовства Х.Леммермана (за цільовою настановою): предметна доповідь, промова, яка висвітлює думку (дискусія, дебати), промова з певної нагоди (ювілей, народження, новосілля, поховання тощо), оповідання (про події), промова у дружньому колі (анекдот, тост).

Особливості жанрових топік рамкових промов: урочистої промови, ювілейної, застільної, траурної (надгробної).

Особливості діалогічного красномовства та його види: суперечка, дискусія, дебати, диспут.

Тема 5. Методика підготовки промови: інвенція, диспозиція та меморія

Поняття публічної промови. Інвенція як розділ класичної риторики. Цільова установка оратора: проінформувати (навчити), переконати, заохотити, розважити, самопрезентувати. Етапи підготовки промови: вибір теми, складання плану, збирання матеріалу, запис, робота з текстом, тренування та запам'ятовування промови. Завдання та над завдання оратора. Планування промови чи експромт: за і проти. Види планів: опорні слова, простий, складний, тезисний.

Чинники успіху теми. Типи підготовки до промови, переваги і недоліки кожного з них. Методи підготовки: вивчення першоджерел, запам'ятовування, виписки, зберігання інформації.

Робота над стилем (лексикою) та логікою тексту. Розмітка знаками партитури. Рядкові знаки партитури, надрядкові, підрядкові.

Природні закони запам'ятовування: концентрація (враження), повторення, асоціація. Техніка запам'ятовування дат, імен, послідовності викладу змісту промови. Прийоми мнемотехніки: кодування фразою, кодування азбукою цифр.

Тема 6. Диспозиція промови

Головні структурні частини композиції промови: вступ, головна частина (пропозиція, поділ, виклад, аргументація, спростування), закінчення (узагальнення, спонування). Функції вступу та його різновиди: звичайний, з ораторською пересторогою, ex abrupto.

Ораторські прийоми захоплення уваги у вступі: прийом співпереживання, прийом парадоксальної ситуації, постановка проблемного питання, апеляції (до безпосередніх інтересів слухачів, до подій, часу, місця, до авторитету), гумористична ремарка.

Основні моделі викладу тему в головній частині промови: лінійна («ав ово») за допомогою історичного методу та «in medias res» - методами стадійним та концентричним.

Основні композиційно-мовні конструкції викладу теми: розповідь, опис, пояснення, аргументація, спростування. Основні поняття і закони диспозиції.

Логічні закони аргументації: тотожності, суперечності, виключення третього, достатньої підстави. Логічні помилки. Аналогічна аргументація. Демонстрація. Типи висновків та доцільність їх застосування.

Способи розташування аргументів та їх класифікація. Способи спростування: софістичний та діалектичний. Правила спростування.

Поняття композиції. Основні способи інтеграції тексту промови: колегезія, проспекція, ретроспекція.

Основні логічні форми викладу: аналіз, синтез, порівняння, розрізнення, індукція, дедукція, аналогія.

Рекапітуляція та узагальнення як структурні частини закінчення. Функції та типи закінчення: елегантний фінал, доцільний підсумковий фінал.

Тема 7. Акція: виголошення промови

Акція як завершальний етап реалізації риторичної мети. Проблема ораторського шоку, його причини та техніка подолання.

Зовнішній вигляд та манери оратора. Стратегія поведінки оратора: перед виступом, як виходити, як сидіти і стояти перед аудиторією, яке місце обрати для виголошення промови. Вимоги до зовнішності (поза) та до обличчя оратора: міміка, погляд, кінетика, жести.

Паралінгвістичний арсенал оратора. Поняття модуляції звучання голосу: мелодійність, гучність, темп та інтонація. Сутнісні характеристики голосу, його властивості

та гігієнічні вимоги. Техніка правильного дихання оратора. Стислість та багатослів'я ораторського мовлення.

Методика і техніка публічного мовлення. Вимоги до синтаксису усного мовлення. Особливості будови речень ораторського мовлення.

Мистецтво виразного виголошення промови. К.С.Станіславський про засоби виразного мовлення.

Логічний вимір усного мовлення. Чинники актуалізації мовлення: актуальне членування фрази, ритміко-інтонаційне членування речення, смислове і ритміко-інтонаційне виділення слів за допомогою логічного наголосу.

Паузи логічні і психологічні та їх функції.

Інтонація як основний чинник актуалізації мовлення. Структурні компоненти інтонації: зміна тону голосу за висотою, зміна темпу мовлення, логічні, психологічні і міжвіршові паузи, зміна тембру звучання голосу.

Моделювання та управління аудиторією. Основні засоби встановлення контакту з аудиторією. Техніка подолання опору аудиторії.

Гумор та дотепність в ораторському мовленні. Сміхова складова красномовства. Функції гумору в ораторському мовленні. Природа смішного та його відтінки: іронія, гумор, сатира, сарказм. Шляхи виникнення комічного: карикатури, гротеск, гостроти (дотеп). А.М.Лук про дотепність як особливу властивість мислення. Правила застосування гумору оратором.

Тема 8. Культура та образність ораторського мовлення

Поняття культури мовлення та правильності мовлення. Етичний аспект культури мовлення. Літературна мова і художня мова. Аспекти правильності мовлення: граматика, слововжиток, вимова. Багатство мови і штамп. Загальні ознаки культури ораторського мовлення. Особливості синтаксису ораторського мовлення. «Розмовність» - визначна риса ораторського мовлення. Найпоширеніші мовні помилки.

Автологічна лексика, що виходить за межі літературної мови: просторіччя, канцеляризм, діалектизм, жаргонізм, неологізм, архаїзм, варваризм, солецизм.

Стилістика. Функціональні стилі мови (науковий, публіцистичний, художній, розмовний). Різновиди стилю мовлення за ознакою емоційно-експресивної забарвленості: стилістичне піднесене (історизми, архаїзми, поетична лексика); стилістичне знижене (просторіччя, вульгаризми). Різновиди стилю мовлення за функціональною спрямованістю: розмовне, наукове, офіційно-ділове, публіцистичне. Поняття «макаронічного стилю» (суржик).

Фактори, що впливають на формування стилів. Основні ознаки мовної культури промовця: правильність, точність, логічність, багатство та різноманітність, чистота, доречність, достатність і ясність мовлення.

Мовне самовдосконалення оратора: спостереження за власним і “чужим” мовленням, мовленнєвий самоаналіз, систематичне збагачення словникового запасу.

Елоквенція: паралогічні засоби ораторського мовлення. Поняття художнього образу. Рівні художньої образності у мовленні оратора: звуковий (алітерація, асонанс), логічний (аналогізація), лексичний (тропи) та синтаксичний (фігури).

Троп та його різновиди: порівняння, епітет, метафора, алегорія, метонімія, гіпербола, амфіболія та ін..

Синтаксичний рівень художньої виразності мовлення - фігури (зевгма, хіазм, симплока) та стилістичний рівень образності мовлення (антитеза, іронія, каламбур, парадокс, анафора, інверсія тощо).

Риторичні засоби персоніфікації: риторичні вигуки (гасла), риторичні звернення, риторичні запитання, хід – запитання-відповідь, риторичний діалог, пряма та непряма мова.

Фразеологічні одиниці (ідіоми): примовки, прислів'я, приказки, крилаті вирази (афоризми).

Риторичний аналіз тексту.

Тема 9. Діалогічна та конфронтаційна риторика (еристика)

Техніка проведення діалогу. Різновиди бесіди. Типи співрозмовників. Діалог як риторичний дискурс. З історії риторики діалогу: сократівська майєвтика та іронія як спосіб знаходження істини у процесі діалогу. Проблема активного слухання. Види слухання: поверхнєве, логічне, співпереживання. Типи діалогу: формальний, ігровий, діловий, духовний. Поняття інсайту у діалозі.

Риторика як еристика: мистецтво суперечки. Еристика: витоки та еволюція поняття. З історії питання. Античність: міфологія еристики. Софістичні та діалектичні моделі переконання як моральний вибір людини. Артур Шопенгауер “Еристика або мистецтво сперечатися”. “Спор” С. Поварніна. Сучасна еристика.

Суперечка та її види. Пояснення понять “суперечка”, “дискусія”, “дискурс”, “полеміка”. Основні ознаки суперечки: доказовість та переконливість. Передумови її виникнення. Теза або тема дискусії. Типологія дискусії. Вимоги до тези та антитези. Поділ суперечок за цілями учасників та їх мотивами. Помилки у тезі. Помилки в доказах. Помилки у “зв'язку” між аргументами і тезисом.

Стратегія суперечки. Пропонент та опонент. Тактика суперечки. Найбільш поширені прийоми ведення суперечки. Некоректні прийоми суперечки. Коректні та некоректні доводи. Загальні вимоги до суперечки. Діалектика. Загальні рекомендації, виконання яких сприяє підвищенню ефективності суперечки. Суперечка на публіці. Суперечка в ефірі. Некоректні способи ведення суперечки: підміна тези, ставка на сором, обструкція та ін.

В. Шейнов: “12 сучасних правил переконання”. Гра на людських потребах – популярна маніпуляція для переконання опонента. “Трикутник потреб” А. Маслоу. Приклади маніпуляцій на потребах у сучасних дискусивних дискурсах риторики.

«Оксфордські» дебати: практика підготовки та проведення.

4. СТРУКТУРА ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

№ з/п	Назва модулю та теми занять	Кількість годин, відведених на:			
		Лекції	Практ.	СРС	МКР
I.	МОДУЛЬ I. Риторика як наука. Основні етапи розвитку риторики				
	Тема №1. Риторика як теорія красномовства	2	2	4	
	Тема 2. Історичні етапи розвитку риторичної науки	4*	2*	4	
	Тема 3. Образ оратора: риторичний ідеал	2	2	4	
	Модульна контрольна робота				2
	Разом	8	6	12	2
II.	МОДУЛЬ II. Теорія і практика красномовства				
	Тема 4. Класифікація красномовства	2*	2*	2	
	Тема 5. Методика підготовки промови: інвенція та меморія	2	2	4	
	Тема 6. Диспозиція промови	2*	2*	2	
	Тема 7. Культура та образність ораторського мовлення	4 (2*)	2	4	
	Модульна контрольна робота				2
	Разом	10	8	12	2
III.	МОДУЛЬ III. Практика виголошення промов та ведення дискусії				
	Тема 8. Акція: виголошення промови	2	2	30	
	Тема 9. Діалогічна та конфронтаційна риторика (еристика)	2*	4*	6	
	Модульна контрольна робота				2
	Разом	4	6	36	2
Разом:		22	20	60	6

Примітка: лекції і практичні заняття, що позначені символом (*), проводяться дистанційно

Тематика та плани лекційних занять

№ з/п	Плани лекції	Годин
Змістовий модуль I		
1.	Тема №1. Риторика як теорія красномовства 1. Поняття риторики та її предмет 2. Основні поняття та структура класичної риторики 3. Риторика в гроні інших гуманітарних наук 4. Функції та суспільне значення красномовства	2 год.
2.	Тема №2. Історичні етапи розвитку риторичної науки 1. Антична грецька риторика 2. Антична римська риторика 3. Особливості середньовічної риторики 4. Риторика Нового часу	2 год
3.	Тема № 3. Вітчизняні традиції красномовства 1. Зародження риторних традицій в Київській русі 2. Риторичні традиції КМА 3. Риторика нового часу на російських теренах 4. Гуманістичний зміст риторики на сучасному етапі її розвитку	2 год
4.	Тема № 4. Образ оратора: риторичний ідеал 1. Образ оратора 2. Вимоги до особи оратора 3. Риторичний ідеал красномовства 4. Складові індивідуального стилю оратора	2 год.
Змістовий модуль II		
5.	Тема №5. Класифікація красномовства 1. Класичні класифікації красномовства 2. Класифікація за К. О. Сьоннбергом 3. Сучасна класифікація (за Апресяном та Леммерманом) 4. Жанрова специфіка красномовства	2 год.
6.	Тема №6. Методика підготовки промови: інвенція та меморія 1. Вибір теми та розробка плану промови 2. Збирання матеріалу та запис промови 4. Розмітка тексту знаками партитури 5. Тренування та запам'ятовування промови	2 год.
7.	Лекція №7. Диспозиція промови 1. Диспозиція – композиція та розташування частин промови 2. Вступ, його функції та види 3. Головна частина: способи викладу та інтеграції тексту промови 4. Закінчення: рекапітуляція та спонукання	2 год.
8.	Тема №8. Культура ораторського мовлення 1. Поняття культури мови і правильної мови 2. Загальні ознаки культури ораторського мовлення 3. Автологічна лексика, що виходить за рамки літературної мови 4. Короткість мовлення та багатослів'я	2 год.
9.	Тема №9. Засоби образності ораторського мовлення 1. Елокуція та елоквенція: образність в красномовстві 2. Звуковий та лексичний рівень промови 3. Автологічна та металогічна лексика (тропи) 4. Синтаксичні та стилістичні фігури	2 год.
Змістовий модуль III		
10.	Тема №10. Акція: виголошення промови 1. Невербальні засоби спілкування 2. Методика і техніка публічного мовлення 3. Мистецтво виразного мовлення 4. Управління аудиторією 5. Гумор та дотепність в красномовстві	2 год.
11.	Тема №11. Діалогічна та конфронтаційна риторика (еристика) 1. Поняття дискусії, суперечки та її різновиди 2. Логічна структура суперечки 3. Коректні прийоми та хитрощі в суперечці 4. Культура дискусії	2 год.

Разом	22 год.
-------	---------

5. ТЕМИ ТА ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ п/п	Назва теми	Кількість год.
Модуль І		
1.	Тема №1. Риторика, її предмет та завдання* <i>Практичні завдання до заняття:</i> 1. Підготуйте коротку (1-2 хв.) промову на одну із запропонованих тем: — Заговори, щоб я тебе побачив (Сократ); — Красномовство є мистецтво управляти умами (Платон); — Мовлення – це показник розуму (Сенека); — "Слово – зброя. Як усяку зброю, його потрібно чистити й доглядати" (М.Рильський) — "Поетами народжуються, а ораторами постають"; — Хто не вміє говорити, кар'єри не зробить (Наполеон). При цьому використовуйте приказки та прислів'я, подані далі: ✓ Що маєш сказати – наперед обміркуй; ✓ Краще мовчати, ніж брехати; ✓ Мудрий не все каже, що знає, а дурний не все знає, що каже; ✓ Слово – не горобець, вилетить – не піймаєш; ✓ Шабля ранить тіло, а слово – душу; ✓ І від солодких слів буває гірко; 2. Письмово проаналізуйте діалог Платона "Горгій" (Див.: Сагач Г. Риторика. – К., 2000. – С.319 – 405) та з'ясуйте сутність ораторської промови та тлумачення «Риторики» як мистецтва. 3. Чи згодні Ви з висновком Поля Сопера, що "мовлення – це людина в цілому"? Відповідь обґрунтуйте. 4. Обґрунтуйте своє ставлення до наступних тез: а) «Риторика – це найоптимальніший шлях особистісного розвитку людини»; б) Завдяки риторичності можна досягти чотирьох головних чеснот: ✓ розсудливості; ✓ поміркованості; ✓ мужності; ✓ справедливості (Емій Арістід)	2 год.
2.	Тема №2. Здобутки класичної риторики та вітчизняні традиції красномовства <i>Практичні завдання до заняття:</i> 1. Звернувшись до рекомендованої літератури (Сагач Г. Риторика. - К., 2000) розкрийте визначні риси ораторської скарбниці ораторів Київської Русі: а) Іларіона (XI ст.); б) Кирила Туровського (XI ст); 2. Розкрийте внесок Ф.Прокоповича в розвиток вітчизняної риторики в його праці «Про риторичне мистецтво» (Див.: Прокопович Ф. Філософські твори: в 3-х т. – К., 1979. – Т.1). 3. Розкрийте внесок М.Ломоносова в розвиток слов'янської риторики в його праці «Коротке керівництво до красномовства» (Див.: http://az.lib.ru/l/omonosow_m_w/text_1765_kratkoe_rukovodsvo_k_krasnorechiu.shtml)	2 год.

	4. Напишіть творчі (риторичні) біографії (3-4-х) кращих вітчизняних ораторів кінця XIX початку XX ст. в жанрі академічного та судового красномовства (Див.: Молдован В.В. Судова риторика: навч. посібник. - К. : Заповіт, 1996)													
3.	Тема №3. Образ оратора та риторичний ідеал* Практичні завдання до заняття: 1. Проаналізуйте промови (2-3) керівників держави, депутатів Верховної Ради) та дайте їм оцінку за наступною таблицею оцінювання виступу оратора: <table border="1"> <thead> <tr> <th>№</th><th>Елементи оцінки</th><th>Оцінка</th></tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1.</td><td>Змістовність промови - наявність головної думки - цікавість наведених фактів - новина інформації</td><td>9 1,2,3 1,2,3 1,2,3</td></tr> <tr> <td>2.</td><td>Зрозумілість промови - логічність мовлення - відповідність виступу характеру аудиторії - ясність мови</td><td>9 1,2,3 1,2,3 1,2,3</td></tr> <tr> <td>3.</td><td>Виразність мови - правильність наголосу в окремих словах і інтонації в реченнях - багатство лексики - образність мови</td><td>9 1,2,3 1,2,3 1,2,3</td></tr> </tbody> </table> Виступ оцінюється за 3-ма головними критеріями: <i>змістовність, зрозумілість, виразність</i>, кожне з яких складається із <i>трьох складових</i>. Якщо, наприклад, у виступі чітко помітна головна думка (3 бала), повідомляються цікаві факти (3 бали) і виступ відрізняється новизною (3 бала), то за змістовність виставляється максимальна кількість балів – 9. Якщо ступінь вираження зазначених складових незначна, то вони оцінюються 1-2 бала. Максимально можлива оцінка в балах - 27 балів. 2. Схарактеризуйте риси оратора, який Вам найбільш сподобався. 3. Уважно проаналізуйте свій власний стиль мовомислення та зазначте: - які риси Вам слід в подальшому збагачувати і розвивати? - від яких рис слід відмовитися? 4. Проаналізуйте ораторську діяльність сучасних українських топ-політиків і зазначте, хто з них дотримується принципів риторичного ідеалу (вказати конкретні риси): - маніпулятивно-прагматичного; - гуманістичного; - тоталітарно-пропагандистського?	№	Елементи оцінки	Оцінка	1.	Змістовність промови - наявність головної думки - цікавість наведених фактів - новина інформації	9 1,2,3 1,2,3 1,2,3	2.	Зрозумілість промови - логічність мовлення - відповідність виступу характеру аудиторії - ясність мови	9 1,2,3 1,2,3 1,2,3	3.	Виразність мови - правильність наголосу в окремих словах і інтонації в реченнях - багатство лексики - образність мови	9 1,2,3 1,2,3 1,2,3	2 год.
№	Елементи оцінки	Оцінка												
1.	Змістовність промови - наявність головної думки - цікавість наведених фактів - новина інформації	9 1,2,3 1,2,3 1,2,3												
2.	Зрозумілість промови - логічність мовлення - відповідність виступу характеру аудиторії - ясність мови	9 1,2,3 1,2,3 1,2,3												
3.	Виразність мови - правильність наголосу в окремих словах і інтонації в реченнях - багатство лексики - образність мови	9 1,2,3 1,2,3 1,2,3												
Модуль II														
4.	Тема 4. Класифікація красномовства	2 год												

	Практичні завдання до заняття: I. Скласти коротку (1-2-х хвилинну) промови в наступних жанрах: 1. Соціально-політичний жанр: агітаційну промову на тему: «В.О. Огнів'юк – наш кандидат в депутати міської ради» 2. Академічний жанр: науковий огляд (або наукова доповідь на довільну тему) 3. Соціально-побутовий жанр: ювілейна промова II. Розкрийте жанрові особливості видів академічного красномовства: 1. Академічної лекції 2. Наукової доповіді 3. Наукового реферату 4. Наукового огляду	
5.	Тема 5. Методика підготовки промови: інвенція та меморія* Практичні завдання до заняття: 1. Скласти простий, складний та цитатний план промови на тему: «Європейський вибір України» 2. Уважно прочитайте текст. Складіть простий, складний і цитатний плани до нього. «Хоч і упала українська держава після Ярослава, та багато всякого сліду — і доброго, і лихого — осталося од неї на довгі віки. Осталася християнська наука і віра, церква і духовенство, письменство й однаково книжна й церковна мова слав'янська по всіх наших землях; остався один княжий рід, з котрого виходили довго потім князі в різних землях; осталося спільне ім'я руське; осталося однакове право і закони, однаковий лад у громаді, в управі, однакові власті; життя по різних українських землях виробилося однакове і заставляло людей почувати себе близькими одні до одних. Тим-то ця українська, Київська держава, хоч і загинула давно, але має велику вагу в нашій історії. З цього часу почалися на Україні великі сварки поміж князями, а через них і поміж народом. Тоді, коли треба було з'єднати і зміцнити молоде царство, воно само себе руйнувало. Цьому допомогли ще й половці, що насунулися з заходу, на місце печенігів, і великого клопоту завдавали українській землі. Найстаріший уділ був Київський, де сидів Великий князь; зараз після його почитався уділ Новгородський, але він скоро одчавнувся від інших уділів, бо новгородці стали громадою вибирати собі князів і, котрі їм були не до вподоби, тих прогнали і на їх місце кликали других. За Новгородським йшов уділ Переяславський, — він був найбільший од усіх і простягався од Дніпра аж до Азовського моря; далі йшли уділи: Чернігівський, Смоленський, Волинський і Галицький; Полоцький уділ по-старому зостався в роді Рогніди» (М. Аркас). 3. Розмітте знаками партитури текст, наведений для завдання №2 4. Проілюструвати на прикладах ефективні способи запам'ятовування текстового та цифрового матеріалу.	2 год.
6.	Тема №6. Диспозиція промови Вправи до заняття: 1. Скласти або відшукати в літературі три способи вступу промови: а) простий; б) з ораторською пересторогою; в) <i>ex abrupto</i> (відразу, раптово) 2. Відшукати в літературі зразки моделей викладу основної частини промови: а) модель «<i>av ovo</i>»; б) модель «<i>in medias res</i>» 3. Проілюструвати на прикладах (або відшукати приклади в реальних промовах) основні логічні форми викладу змісту промови: аналіз, синтез, порівняння, розрізнення 4. Підібрати приклади для ілюстрації логічних методів розгортання основного змісту промови: а) дедуктивного; б) індуктивного;	2 год

	в) за аналогією 5. Скласти або відшукати в літературі приклади основних типів закінчення промови: а) елегантний фінал; б) доцільний фінал	
7.	Тема №7. Культура та художня образність ораторського мовлення* Вправи до заняття: 1. Підберіть фразеологізми (крилаті слова), які служили б синонімами до наступних слів. Наприклад, до слова "дурний" такими можуть бути: "думає хвостом", "за дурною головою і ногам нема спокою", "поки розумний думає, то дурень уже робить" тощо. а) Розумний; б) Красивий; в) Скупий; г) Ледачий. 2. Спробуйте замінити у поданих нижче реченнях вulgаризми на евфемізми та перифрази. У неї морда — хоч пацюки бий! Не лізь своїми ратицями до мене обійматися! У кареті їхала баба. 3. Спробуйте зробити наведений текст яскравим, художнім, емоційним, уживши порівняння, епітети та метафори. Знову літо. Спека. Полудень. Поблизу озеро. Воно знаходиться в тіні дерев. Хочеться викупатися у воді. 4. Відокремте серед поданих виразів каламбури від парадоксів. а) Гірше за все ми знаємо своїх близьких (Ф. Моріак). б) Як всі оратори, що ставлять собі за мету вичерпати тему, він вичерпав терпіння слухачів (О.Уайльд). в) Не стільки того плачу, скільки за те я плачу (нар.). г) Якщо не дотримуєшся маленьких правил, то можна порушити великі (Дж.Оруел). д) Хто не бачив Іспанії — сліпий, хто її бачив - заслплений (П.Борель). е) Не заводьте дітей! Ви їм даруєте життя, вони вам – смерть. Ви їх породжуєте на світ, вони вас зживають зі світу (О.Бальзак). 5. Визначіть, що це за синтаксична фігура: Люди поділяються на праведників, що вважають себе грішниками, та грішників, що вважають себе праведниками (Паскаль). 6. Розрізніть серед поданих далі виразів персоніфікації та уособлення. Стілець жалібно застогнав, коли на нього вмотився Опанас Іванович. Невиразний смуток підкрадався до мене. З чорних грудей хмари вирвалася вогненна блискавка. Мов сонячний стовп у кімнату, в її життя пролилося щастя. Справжнє життя наче обігало Сергія кривими стежками. 7. Розрізніть серед поданих виразів алюзії та ремінісценції: а) Возвеличу Малих рабів отих німих, а на сторожі коло їх поставлю слово (Т. Шевченко). б) Продовжуйте, донько Іродіади! А там подивимось, чи подадуть вам до вечері мою голову на тарелі (Ж. Санд). в) Мені набридло кожного дня переконуватися, що в житті завжди є місце для подвигу. г) "Ясени, ясени... Бачу вас за селом край дороги...". А й справді. Стоять на краю села. Ніби вийшли зустрічати когось із далекої мандрівки. Когось мудрого й сильного (А.Павленко). 8. Прочитайте наведені речення. Спробуйте дати художній опис цих явищ з допомогою літоти, гіперболи та порівняння. а) Ліліпут — людина, маленька на зріст б) Велетень — людина надзвичайно високого росту. 9. Напишіть коротку промову на тему: "Мій перший публічний виступ", застосувавши у ній наступні тропи та фігури: синекдоху, амфіболію, синтаксичний паралелізм, еліпсис, апасіопезу, паралепсис, аномінацію, градацію (клімакс). Методична порада: спочатку варто створити "сухий" логічний текст, а потім "оздобити" його за допомогою згаданих прийомів.	2 год

Модуль III		
8.	Тема №8. Практика виголошення промов* Вправи до заняття: - Підготувати та виголосити двохвилинну промову, взявши за тему наступні афоризми: «<i>Homo homini lupus est</i>» (Людина людині вовк» (Плавт), «<i>Fata volentem ducunt, nolentem trahunt</i>» (Доля бажаючого веде, небажаючого волочить). При цьому: - необхідно розвинути ідею, повторивши афоризм в процесі виступу не менше двох разів та проілюструвати свій виступ прикладом з життя; - необхідно спростувати ідею, повторивши афоризм в процесі виступу не менше двох разів та проілюструвати свій виступ прикладом з життя . - Підготувати та виголосити промову на тему: «Яке життя – така й мова» (Сенека) в рамках визначеного часового ліміту: а) 1 хв.; б) 2 хв.; в) 3 хв. - Перетворити запропонований факт: «У листопаді відбудеться підписання угоди про асоціацію України з ЄС» у виступ з інтригуючим змістом. - Розповісти «<i>похоронну історію</i>»: «Як у мене щось зірвалось (не вийшло)». - Розповісти власну «<i>переможну історію</i>». - Виголосити хвилинний експромт на тему: «Убозтво мови, як правило, слугує зовнішньою ознакою злиденності духу» (Брус Бартон). - Відшукайте в літературі (Інтернеті) 2-3 приклади застосування гумору в промові топ-політиків та проаналізуйте засоби створення гумористичного ефекту	2 год.
9.	Тема 9. Діалогічна риторика* Вправи до заняття: - Проаналізувати виступ політика з точки зору використання різних типів мовлення (монолог, монолог з елементами діалогізації, застосування засобів маніпуляції слухачами). - Самостійно відшукати 1-2 приклади дискусії, дебатів або полеміки (ТВ, Інтернет та ін. джерелах) та проаналізувати їх на предмет наявності в них необхідних передумов ведення раціональної суперечки. - Підібрати фрагменти із телевізійних ток-шоу, парламентських промов, в яких промовці вдаються до неологічних способів суперечки та аргументації (виведення із рівноваги, різноманітні диверсії тощо). - Підібрати 2-3 фрагменти виступів президентів, прем'єр-міністрів, інших відомих політиків України, Росії, США та Європи з питання анексії Криму, в яких оратори вдаються до логічної аргументації. При цьому виділити: - коректну аргументацію; - некоректну аргументацію (підміна тези, поспішне узагальнення, застосування оцінних та емоційно-забарвлених понять тощо); - застосування подвійних стандартів. - Проаналізуйте риторику депутата Верховної Ради України Олега Ляшко на предмет дотримання ним передумов раціональної аргументації та етичних принципів діалогічного (агонального) мовлення. - Хто на Ваш погляд із сучасних топ-політиків України - найбільш наближується до ідеалу еристичної риторики (обґрунтувати свій вибір підкріпити достатньою кількістю прикладів); - є найбільш виразним оратором-маніпулятором в еристичній риториці (обґрунтувати)	2 год.

	свій вибір та підкріпити достатньою кількістю прикладів).																
10	Тема 10. Еристика: «Оксфордські» дебати Методичні рекомендації до заняття: - Підготуватися до участі в «Оксфордських» дебатах у складі визначеної групи, згідно визначеній ролі та обраній темі дебатів; - Студент має підготувати виступ у ролі одного із 5-ти промовців (пропонента або опонента згідно методичним рекомендаціям, поданим у таблиці: <table border="1"> <tr> <th>№ з/п Промовця</th><th>Зміст виступів перших п'яти промовців дебатів (пропонентів), які формулюють пропозиції (тези) щодо теми дебатів</th><th>Зміст виступів перших п'яти промовців дебатів (опонентів), які виступають опонентами (формулюють антитезу) щодо виступів пропонентів</th></tr> <tr> <td>1</td><td>Промовець 1: Відкриває дебати. Він озвучує тему і пояснює її актуальність. Апелюючи до тези, він визначає всі неясні формулювання, які містяться у ній. Потім він має навести 3-4 головні аргументи своєї сторони на користь тези, яку відстоює. На його виступ відводиться до 5 хвилин.</td><td>Промовець 1: Апелює до оголошеної пропонентом тези, викладаючи власне її розуміння. Воно може бути як протилежним так і таким, що частково відрізняється. Опонент має навести 3-4 головні контраргументи до тези пропонента та обґрунтувати їх. На його виступ також відводиться до 5 хвилин.</td></tr> <tr> <td>2</td><td>Промовець II: Має розвинути аргументи Промовця I, щоб здійснити більш глибоке обґрунтування аргументів сторони пропозиції. Для цього він має додатково навести 2-3 власні аргументи, які підкріплюють тези, висловлені промовцем I, або їх розвивають. Його виступ має тривати до 4 хвилини.</td><td>Промовець II: У своїй промові розвиває тактику аналогічну щодо промовця II з боку Пропозиції, тільки антагоністичну щодо її змісту.</td></tr> <tr> <td>3</td><td>Промовець III: У своєму виступі він повинен спростувати аргументи опонентів та їхній розвиток у виступі другого опонента. Нових власних аргументів він не представляє взагалі, можливо тільки в крайньому разі. Натомість він має апелювати до всіх аргументів опонентів і мірою можливості спростувати їх, показуючи їхню помилковість чи відсутність зв'язку з обговореним питанням. На його виступ відводиться до 4 хвилини. Це найважливіша роль у дебатах, яка вимагає від Промовця вслухатися в аргументи супротивника і швидко їх аналізувати.</td><td>Промовець III: У своїй промові він реалізує тактику, аналогічну промовцю III з боку Пропозиції, тільки наповнює її антагоністичним змістом. На його виступ також відводиться до 4-х хвилин часу.</td></tr> <tr> <td>4</td><td>Промовець IV: У своєму виступі має навести додаткові аргументи на користь тез сторони пропозиції, зреагувавши на випадки, висловлені</td><td>Промовець IV: Зміст його промови зумовлюється тональністю та змістом виступу пропонента IV, намагаючись спростувати чи ослабити його</td></tr> </table>	№ з/п Промовця	Зміст виступів перших п'яти промовців дебатів (пропонентів), які формулюють пропозиції (тези) щодо теми дебатів	Зміст виступів перших п'яти промовців дебатів (опонентів), які виступають опонентами (формулюють антитезу) щодо виступів пропонентів	1	Промовець 1: Відкриває дебати. Він озвучує тему і пояснює її актуальність. Апелюючи до тези, він визначає всі неясні формулювання, які містяться у ній. Потім він має навести 3-4 головні аргументи своєї сторони на користь тези, яку відстоює. На його виступ відводиться до 5 хвилин.	Промовець 1: Апелює до оголошеної пропонентом тези, викладаючи власне її розуміння. Воно може бути як протилежним так і таким, що частково відрізняється. Опонент має навести 3-4 головні контраргументи до тези пропонента та обґрунтувати їх. На його виступ також відводиться до 5 хвилин.	2	Промовець II: Має розвинути аргументи Промовця I, щоб здійснити більш глибоке обґрунтування аргументів сторони пропозиції. Для цього він має додатково навести 2-3 власні аргументи, які підкріплюють тези, висловлені промовцем I, або їх розвивають. Його виступ має тривати до 4 хвилини.	Промовець II: У своїй промові розвиває тактику аналогічну щодо промовця II з боку Пропозиції, тільки антагоністичну щодо її змісту.	3	Промовець III: У своєму виступі він повинен спростувати аргументи опонентів та їхній розвиток у виступі другого опонента. Нових власних аргументів він не представляє взагалі, можливо тільки в крайньому разі. Натомість він має апелювати до всіх аргументів опонентів і мірою можливості спростувати їх, показуючи їхню помилковість чи відсутність зв'язку з обговореним питанням. На його виступ відводиться до 4 хвилини. Це найважливіша роль у дебатах, яка вимагає від Промовця вслухатися в аргументи супротивника і швидко їх аналізувати.	Промовець III: У своїй промові він реалізує тактику, аналогічну промовцю III з боку Пропозиції, тільки наповнює її антагоністичним змістом. На його виступ також відводиться до 4-х хвилин часу.	4	Промовець IV: У своєму виступі має навести додаткові аргументи на користь тез сторони пропозиції, зреагувавши на випадки, висловлені	Промовець IV: Зміст його промови зумовлюється тональністю та змістом виступу пропонента IV, намагаючись спростувати чи ослабити його	2 год
№ з/п Промовця	Зміст виступів перших п'яти промовців дебатів (пропонентів), які формулюють пропозиції (тези) щодо теми дебатів	Зміст виступів перших п'яти промовців дебатів (опонентів), які виступають опонентами (формулюють антитезу) щодо виступів пропонентів															
1	Промовець 1: Відкриває дебати. Він озвучує тему і пояснює її актуальність. Апелюючи до тези, він визначає всі неясні формулювання, які містяться у ній. Потім він має навести 3-4 головні аргументи своєї сторони на користь тези, яку відстоює. На його виступ відводиться до 5 хвилин.	Промовець 1: Апелює до оголошеної пропонентом тези, викладаючи власне її розуміння. Воно може бути як протилежним так і таким, що частково відрізняється. Опонент має навести 3-4 головні контраргументи до тези пропонента та обґрунтувати їх. На його виступ також відводиться до 5 хвилин.															
2	Промовець II: Має розвинути аргументи Промовця I, щоб здійснити більш глибоке обґрунтування аргументів сторони пропозиції. Для цього він має додатково навести 2-3 власні аргументи, які підкріплюють тези, висловлені промовцем I, або їх розвивають. Його виступ має тривати до 4 хвилини.	Промовець II: У своїй промові розвиває тактику аналогічну щодо промовця II з боку Пропозиції, тільки антагоністичну щодо її змісту.															
3	Промовець III: У своєму виступі він повинен спростувати аргументи опонентів та їхній розвиток у виступі другого опонента. Нових власних аргументів він не представляє взагалі, можливо тільки в крайньому разі. Натомість він має апелювати до всіх аргументів опонентів і мірою можливості спростувати їх, показуючи їхню помилковість чи відсутність зв'язку з обговореним питанням. На його виступ відводиться до 4 хвилини. Це найважливіша роль у дебатах, яка вимагає від Промовця вслухатися в аргументи супротивника і швидко їх аналізувати.	Промовець III: У своїй промові він реалізує тактику, аналогічну промовцю III з боку Пропозиції, тільки наповнює її антагоністичним змістом. На його виступ також відводиться до 4-х хвилин часу.															
4	Промовець IV: У своєму виступі має навести додаткові аргументи на користь тез сторони пропозиції, зреагувавши на випадки, висловлені	Промовець IV: Зміст його промови зумовлюється тональністю та змістом виступу пропонента IV, намагаючись спростувати чи ослабити його															

	у виступі опонента III.	аргументацію.	
5	Промовець V: Підсумовує аргументи своєї сторони. Може коротко апелювати до виступу попереднього промовця з своєї команди. Якщо попередній Промовець з боку Пропозиції не зробив цього, він може коротко повернутися до аналізу аргументів опонуючої сторони. Проте його основним завданням має бути повторення і закріплення найважливіших аргументів, що наводила його сторона. Цей виступ є останній, тому він спричиняє неабияке враження на аудиторію, яка вже за хвилину приступить до голосування. На цей виступ відводиться до 5 хвилин.	Промовець V: Діє аналогічно промовцю V з боку Пропозиції, тільки намагається досягти щодо нього антагоністичних цілей. Він має додатковий козир: саме йому належить останнє слово, бо він закриває головну частину дебатів.	
Вправи до заняття: 1. У складі визначеної групи докладно розробити структурний план проведення «Оксфордських» дебатів з однієї з наступних тем: а) Корупцію в країні можна подолати наступним чином... б) Причини правового нігілізму в нашій країні в) Чому ми маємо підтримувати європейський вибір цивілізаційного розвитку країни г) В нашій країні мають бути легалізовані нетрадиційні (гомосексуальні) шлюби 2. Підготувати дискусійний матеріал (фактаж, аргументи, прийоми) для участі в дебатах згідно з відведеною роллю у складі групи 3. Взяти безпосередню участь в проведенні «Оксфордських» дебатів Література 1. Поварнин С.И. Спор. О теории и практике спора // Вопросы философии. - №3. – 1990, або: Хрестоматия по философии. – М., 1997. – С.377-390. 2. Хоменко І.В. Еристика. Мистецтво полеміки: Навч. посіб. - К.: Юрінком Інтер, 2001. 3. Шейнов В.П. Искусство убеждать. – М., 2001. 4. Шопенгауэр А. Эристика, или искусство побеждать в спорах // http://www.redov.ru/psihologija/yeristika_ili_iskusstvo_pobezhdav_v_sporah/p1.php 5. «Оксфордські» дебати: http://ua.convdocs.org/docs/index-152698.html			
Разом			20 г.

6. САМОСТІЙНА РОБОТА

Завдання до модуля №1 (12 год. / 6 балів)

Методичні рекомендації до виконання завдань

За матеріалами лекції, а також шляхом звернення до рекомендованої літератури письмово відпрацювати завдання, які стосуються історії основних етапів розвитку класичної риторики.

Завдання I (4 год. / 2 бали): *Риторичні прийоми видатних античних ораторів* (навести не менш п'яти риторичних засобів, які застосовував у своїй риторичній практиці, або якими збагатив риторичну науку в своїх працях оратор античності)

№	Оратор античного світу	Його риторичні прийоми (не менш 5-ти)	Нарахування
---	------------------------	---------------------------------------	-------------

пп			балів
1	Горгій, Ісократ		0,5
3	Демосфен		0,5
4	Арістотель		0,5
5	Цицерон		0,5

Завдання II (4 год. / 2 бали): **Розвиток теорії красномовства Платоном у діалогах “Горгій” та “Федр”** (звернувшись до відповідних діалогів Платона (*Платон. Діалоги.* – К., 1995. – С. 155–233, 293–338) дайте письмові відповіді на наведені питання, за які нараховуються рейтингові бали за наступною таблицею)

№ пп	Питання аналізу діалогів	Відповіді	Нарахування балів
1	Як композиційно побудовані зазначені діалоги?	а) «Горгій» - б) «Федр» -	0,5
2	Яке визначення дав Платон а) софістичній риторичі; б) діалектичній риторичі		0,5
3	Наведіть основні вектори критики Платоном софістичної риторичи		0,5
4	Встановіть особливості ведення бесіди Сократа в діалогах Платона “Горгій” та “Федр”?		0,5

Завдання III (4 год. / 2 бали): **Риторика Давнього Риму** (звернувшись до праць Цицерона та Тацита (*Тацит К. Диалог об ораторах // Тацит К. Соч. в 2-х т. – Т. 1. – Л., 1969. – С. 373–402; Цицерон М.Т. Оратор // Цицерон М.Т. Три трактата об ораторском искусстве. – М, 1972. – С. 331–359*) дайте письмові відповіді на запропоновані питання, за які нараховуються бали згідно таблиці)

№ пп	Зміст питань	Відповіді	Нарахування балів
1	Якою є основна риса ідеального образу оратора, на думку Цицерона? Чим має керуватись оратор при виборі стилю промови?		0,5
2	На якому порядку розташування аргументів наполягає Цицерон? Чим відрізняється, на думку Цицерона, промова оратора від промови філософа?		0,5
3	Які композиційні відмінності наявні між діалогом К.Тацита та діалогами Платона? Чим вони зумовлені?		0,5
4	Які причини занепаду красномовства виділив у “Діалозі про ораторів” К.Тацит?		0,5

Завдання до модуля №2 (12 год. / 8 балів)

Завдання I (2 год. / 2 бали): Класифікація промов Аристотелем

На основі звернення до праці «Риторика» Аристотеля (Аристотель. Риторика// Антична риторика. – М., 1978. – С.15–164) дайте письмові відповіді на питання, за що нараховуються рейтингові бали.

№ пп	Питання	Відповіді	Нарахування балів
1	За якими критеріями Аристотель розрізняє види промов?		0,5
2	Яку роль у промові Аристотель відводить метафорі?		0,5
3	Побудуйте класифікацію способів переконання за Аристотелем		0,5
4	За якими ознаками Аристотель відрізняє риторику від аналітики, діалектики, еристики та софістики		0,5

Завдання II (4 год. / 2 бали): Особливості ораторського мовлення

Письмово дати відповіді на запропоновані питання, заповнивши таблицю, за що нараховуються відповідні рейтингові бали.

№ пп	Зміст завдання	Відповідь	Нарахування балів
1	Назвіть сутнісні ознаки (риси) голосу оратора	(не менш 10-ти)	1
2	Назвіть вимоги до синтаксису усного мовлення		0,5
3	Розкрийте паралінгвістичні засоби ораторського мовлення		0,5

Завдання III (2 год. / 2 бали): Інвенція та диспозиція промови

№ пп	Зміст завдання	Відповідь	Нарахування балів
2	Особливості диспозиції – розташування матеріалу: частини промови		1
3	Ефективні способи запам'ятовування матеріалу		1

Завдання IV (4 год. / 2 бали): Культура та образність ораторського мовлення (письмово наведіть не менш п'яти прикладів на кожне завдання, наведене в таблиці, за що нараховуються рейтингові бали)

№ пп	Зміст завдання	Відповідь (не менш 5-ти прикладів)	Нарахування балів
1.	Навести приклади тропів: персоніфікації, алегорії, метафори, метонімії, синекдохи		0,5
2.	Навести приклади речень, що містять риторичні		0,5

	фігури		
3.	Навести приклади синтаксичних конструкцій, що містять стилістичні фігури, відповідно: - антитезу; - іронію; - каламбур; - парадокс; - градацію		0,5
4.	Наведіть приклади фразеологічних одиниць (ідіом)	(не менш п'яти)	0,5

Завдання до модуля № III (36 год. / 36 балів)

Завдання 1 (30 год. / 30 балів): *Розробка та виголошення промови*

1.1. Методичні рекомендації до розробки промови та оформлення звіту

Студент має самостійно підготувати власноруч невелику оригінальну промову (1 ст.) на довільно обрану тему в певному жанрі красномовства з наступним здійсненням її риторичного аналізу.

Звіт про виконання цього практичного завдання повинен мати таку структуру:

- Титульна сторінка
- Текст промови
- Риторичний аналіз промови

Метою розробки студентом певної теми промови має бути прагнення максимально продемонструвати у своїй промові набуті теоретичні знання з теорії красномовства. Свідоме застосування набутих риторичних навичок має засвідчити прикладений до промови її докладний риторичний аналіз, з ілюстрацією конкретного тропу, риторичної фігури, способу викладу тощо, за що нараховуються бали згідно наведеної таблиці

1.2. Таблиця нарахування балів за підготовлений текст промови

№	За що нараховуються бали	Ілюстрація на матеріалі промови	Бали
1	Наявність тексту промови		5
2	Паспортичка промови: - Жанр красномовства - Риторичний задум (мета) - Адресант (аудиторія) - Місце виголошення		2
3	Аналіз структури: - Структура - Вид вступу - Модель викладу основної частини та методи її реалізації - Спосіб інтеграції тексту промови - Вид закінчення		4
4	Логос промови: - Характеристика лексики - Засоби переконання та доведення		2
5	Пафос промови: - Прийоми захоплення і утримання уваги - Засоби психологічного впливу		2
6	Етос промови: - Етичні формули - Дотримання етичних принципів		2
7	Засоби створення художньої образності мовлення на рівні слова (тропи – не менш 4-х)		4
8	Засоби створення художньої образності мовлення на рівні синтаксису (фігури – не менш 4-х)		4
9	Засоби створення художньої образності мовлення на стилістичному рівні: - Засоби гумору та дотепності - Засоби персоніфікації мовлення		3

	- Застосування фразеологічних одиниць		
10	Преміальні бали за: - Актуальність та оригінальність теми - Стилiстичну витриманість		2
Разом за промову та її аналіз			30

Завдання II (6 год. / 6 балів): Еристика «Оксфордські» дебати

Підготуватися до питань до дискусії на тему: **В чому причина правового нігілізму в нашій державі?**

Орієнтовні питання дискусії:

1. Чи Ви згодні з тим, що причиною низького рівня правопорядку в нашій державі є бездіяльність правоохоронних органів та їх низький професіоналізм?
2. Чи поділяєте Ви думку, що поширення злочинності, слабкість владних інститутів – це наслідок демократичних процесів у нашому суспільстві?
3. Як Ви ставитеся до такої тези: «Злочинність – це породження і невід’ємний супутник капіталізму»?
4. Що на Ваш погляд спроможне спричинити підсилення правопорядку в нашому суспільстві і чому?
 - а) підсилення ролі релігії в суспільстві, релігійного виховання;
 - б) підвищення ролі сім’ї і школи в моральному вихованні молоді;
 - в) покращення правового виховання громадян;
 - г) підвищення правової відповідальності за правопорушення;
 - д) підвищити відповідальність правоохоронних органів за підтримання правопорядку в суспільстві.
5. Чи Ви поділяєте поширену серед пересічних людей думку: *«Якщо в тебе достатньо грошей, то ти уникнеш кримінальної відповідальності за скоєний злочин»*.
6. Чи Ви вважаєте також, що поширення насилля та злочинності в нашій країні – це також наслідок засилля на телебаченні і кіноекранах американських гангстерських бойовиків та брак позитивного героя в літературі і кіно?

7. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Навчальний матеріал опрацьовується студентами під час лекцій, семінарських занять, консультацій, індивідуальних занять і самостійно у вигляді конспектування окремих питань з теми або виконання творчих завдань. Рівень знань перевіряється методом опитування на семінарах, індивідуальних заняттях, письмово у вигляді контрольних робіт, колоквиумів, тестів.

7.1. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності

- 1) За джерелом інформації:
 - *Словесні*: лекція (традиційна, проблемна, лекція-прес-конференція) із застосуванням комп’ютерних інформаційних технологій (PowerPoint – Презентація), семінари, пояснення, розповідь, бесіда;
 - *Наочні*: спостереження, ілюстрація, демонстрація.
- 2) За логікою передачі і сприймання навчальної інформації: індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні.
- 3) За ступенем самостійності мислення: репродуктивні, пошукові, дослідницькі.

4) За ступенем керування навчальною діяльністю: під керівництвом викладача; самостійна робота студентів: з літературними джерелами; виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань.

7.2. Методи стимулювання інтересу до навчання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності:

- навчальні дискусії;
- створення ситуації пізнавальної новизни;
- створення ситуацій зацікавленості (метод цікавих аналогій тощо).

8. МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Навчальний матеріал опрацьовується студентами під час лекцій, семінарських занять, консультацій, та самостійно у вигляді конспектування окремих питань з теми або виконання творчих завдань.

Рівень знань перевіряється методом опитування на семінарах, виконанні модульних контрольних робіт письмово (тестування). Підсумковою формою контролю знань є іспит, на якому здійснюється оцінка усної відповіді на питання екзаменаційного білета.

Контрольні питання

1. Поняття риторики як живомовної науки та її предмет
2. Основні поняття риторики: оратор, ораторське мистецтво, ораторська промова, красномовство
3. Структура риторичного дійства: оратор, промова, аудиторія
4. Своєрідність риторики та її місце серед інших наук
5. Основні історичні етапи розвитку теорії красномовства
6. Зародження та розвиток риторики в Античній Греції
7. Видатні оратори Античної Греції та їх риторична спадщина
8. Розвиток риторики в Давньому Римі: специфіка та персоналії
9. Основні здобутки класичної риторики
10. Особливість розвитку риторики в епоху Середньовіччя: гомілетика
11. Вітчизняні традиції красномовства у києворуську добу
12. Риторична спадщина професорів Києво-Могилянської академії
13. Основні засади твору Ф.Прокоповича *«Про риторичне мистецтво»*
14. Педагогічно-риторичні ідеї і мовні зразки в *«Кратком руководстве к красноречию»* М.В. Ломоносова
15. Особливість розвитку теорії красномовства на сучасному етапі
16. Неориторика, її зміст та основні напрями
17. Соціальні функції риторики
18. Значення красномовства як універсального способу самоствердження та культурного розвитку людини
19. Поняття оратора
20. Засади красномовства: пафос, логос, етос та топос
21. Правила пафосу як думки-воління
22. Логос в риторичній діяльності оратора та його визначні правила
23. Етос як морально-етичний кодекс публічного мовлення: основні принципи морального кодексу оратора
24. Техніка топосу як здатність майстерно застосовувати в публічному мовленні найтиповіші часово-просторові матриці соціальних ситуацій
25. Цицерон про чинники досконалого оратора
26. Загальний алгоритм діяльності оратора

27. Поняття риторичного ідеалу та його трансформація в класичній, середньовічній, сучасній (вітчизняній) риторичі
28. Риторичні ідеали античності: софістичний та сократівський
29. Риторичні ідеали сучасної риторики: маніпулятивно-прагматичний, гуманістичний, тоталітарно-пропагандистський
30. Зміст українського барокового риторичного ідеалу
31. Основні напрями формування ораторами-початківцями власного індивідуального риторичного стилю
32. Класичні класифікації красномовства
33. Сучасні класифікації красномовства (за Г.З.Апресяном та Х.Леммерманом)
34. Класифікація красномовства за ознакою монолог/діалог
35. Основні види академічного красномовства та їх жанрові топіки
36. Основні види соціально-політичного красномовства та їх жанрові топіки
37. Основні види соціально-побутового красномовства та їх жанрові топіки
38. Основні види судового красномовства та їх жанрові топіки
39. Основні види дипломатичного красномовства та їх жанрові топіки
40. Основні види церковно-богословського красномовства та їх жанрові топіки
41. Основні види військового красномовства та їх жанрові топіки
42. Основні складові алгоритму підготовки промови
43. Структурні частини промови та їх співвідношення за обсягом
44. Риторичні завдання та функції вступної частини промови
45. Основні різновиди вступу промови
46. Ораторські прийоми притягнення уваги аудиторії
47. Чинники, що забезпечують переконливість ораторського мовлення
48. Методи реалізації моделі викладу змісту промови «*av ovo*»
49. Методи реалізації моделі викладу змісту промови «*in medias res*»
50. Головні композиційно-мовні конструкції викладу змісту промови
51. Поняття композиції та способи інтеграції тексту промови
52. Основні логічні форми викладу змісту промови: аналіз, синтез, порівняння, розрізнення
53. Логічні методи викладу змісту промови: дедуктивний, індуктивний, аналогічний
54. Основні формально-логічні закони ораторського мовлення
55. Прийоми активізації уваги слухачів: управління аудиторією
56. Методи переконання: логічні і психологічні
57. Поняття стилю мовлення та їх основні види
58. Поняття харизми оратора. Харизматичні оратори
59. Закінчення (рекапітуляція та спонукання) та його функції
60. Основні типи закінчення: елегантний та доцільний фінал
61. Способи ефективного запам'ятовування промови
62. Техніка поведінки оратора в аудиторії
63. «Ораторський шок», його причини та способи подолання
64. Паралінгвістичні засоби ораторського мовлення: методичні рекомендації до гучності голосу, тембру, темпу та інтонації мовлення, а також до міміки та жестикуляції
65. Зміст поняття «техніка мовлення»
66. Техніка правильного дихання оратора
67. Особливості синтаксису усного мовлення
68. Чинники виразного виголошення промови
69. Логіка публічного виразного мовлення
70. Практика актуалізації та ритміко-інтонаційного членування мовлення
71. Паузи в мовленні: логічні та психологічні, їх функції
72. Чинники моделювання аудиторії

73. Техніка подолання опору аудиторії: засоби встановлення контакту та активізації уваги аудиторії
74. Техніка поведінки оратора, коли заважають виступати
75. Природа смішного: сміхова складова красномовства
76. Функції гумору в ораторському мовленні
77. Правила застосування гумору в публічному мовленні
78. Висхідні етапи формування культури ораторського мовлення
79. Загальні ознаки культури ораторського мовлення
80. Засоби створення образності риторичного мовлення
81. Звуковий рівень риторичного тексту
82. Особливості автологічної та металогічної лексичних систем
83. Механізми продукування риторичних фігур
84. Способи утворення риторичних тропів
85. Основні риторичні тропи
86. Основні риторичні фігури
87. Засоби персоніфікації в риторичному мовленні
88. Фразеологічні одиниці, їх види та функції, які вони виконують в риторичному мовленні
89. Специфіка жанрів діалогічного мовлення: інформаційного, навчального, діалектичного, агонального, дискусійного?
90. Риторика як еристика (суперечка)
91. Сутнісні особливості основних жанрів еристики: дискусія, диспут, дебати, полеміка
92. Різновиди суперечок за метою, кількістю учасників та наявністю спостерігачів
93. Структура суперечки: за ознакою суб'єктності та за ознакою логіки
94. Логічні способи доведення тези (прямий та побічний)
95. Способи спростування
96. Логічні правила доведення: щодо тези, щодо аргументів, щодо демонстрації
97. Передумови ведення раціональної суперечки
98. Стратегія та тактика ведення суперечки
99. Лояльні прийоми ведення суперечки
100. Нелояльні прийоми ведення суперечки
101. Некоректні прийоми аргументації
102. Тактика захисту від маніпуляцій, спрямованих на промовця
103. Тактика захисту від маніпуляцій, спрямованих на аудиторію
104. Психологічні прийоми ведення суперечки
105. Етика ведення дискусії (суперечки)
106. «Оксфордські» дебати: структура та організація проведення

Навчально-методична карта дисципліни «Риторика (Ораторське мистецтво)» 3 курс, «Дошкільна освіта»

Разом: 108 год., лекції – 22 год., практичні – 20 год., СРС – 60 год., модульний контроль – 6 год.

Тиждень	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Модулі	Змістовий модуль I				Змістовий модуль II					Змістовий модуль III		
Назва модуля	Риторика як наука. Основні етапи розвитку риторики				Теорія і практика красномовства					Практика виголошення промови та ведення дискусії		
Кількість балів за модуль	68 балів				82 бали					96		
Теми	1	2		3	4	5	6	7		8	9	
Теми лекцій	Риторика як теорія красномовства	Історичні етапи розвитку	Вітчизняні традиції красномовства	Образ оратора: риторичний ідеал	Класифікація красномовства	Методика підготовки промови:	Диспозиція промови	Культура ораторського мовлення	Засоби образності ораторського мовлення	Акція: виголошення промови	Діалогічна риторика Тактика та стратегія суперечки	
Бали за відв. лекцій	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Теми семінарських занять	Риторика, її предмет та завдання	Здобутки класичної риторики та вітчизняні традиції красномовства	Образ оратора та риторичний ідеал		Класифікація красномовства	Методика підготовки промови: інвенція та меморія	Диспозиція промови	Культура та художня образність ораторського мовлення		Практика виголошення промови	Діалогічна риторика	Еристика: «Оксфордські» дебати
Бали за відвід. семінар. зан.	1	1	1		1	1	1	1		1	1	1
Бали за семін. зан.	10	10		10	10	10	10	10		10	10	10
Бали за сам. роботу	2	2		2	2	2	2	2		30	-	6
Види поточного контролю	МКР №1 (25 балів)				МКР №2 (25 балів)					МКР №3 (25 балів)		
Підсумковий контроль	ЗАЛІК (246 балів)											

9. РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ

Загальна оцінка (кількість балів) складається з відповідної кількості балів з кожної теми, трьох модульних контрольних робіт, опрацювання завдань із блоку «Самостійна робота».

№ п/п	Вид діяльності	Кількість одиниць	Кількість рейтингових балів за одну одиницю	Кількість рейтингових балів
1	Відвідування лекцій	11	1	11
2	Відвідування семінарських занять	10	1	10
4	Робота на семінарському занятті	10	10	100
5	Виконання самостійної роботи	Т 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 x 2 бали = 14 б. Т 9 – 6 балів Підготовка промови – 30 б.		50
7	Виконання модульної контрольної роботи (МКР)	3	25	75
Підсумковий рейтинговий бал		246		

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

1-34 бали “F” (незадовільно з обов’язковим повторним вивченням курсу)	Студент не має уяви про предмет риторики, не знає основних її понять, не орієнтується в видожанровій класифікації красномовства
“Незадовільно” (35-59 балів “FX”)(незадовільно з можливістю повторного складання)	Студент має нечіткі уявлення про змістовні модулі риторики, фрагментарно відтворює їх зміст, нездатний підготувати промову в основних жанрах красномовства й ефективно її виголосити
“Задовільно” (60-68 балів) “E” «Достатньо задовільно» (69-74 бали) “D”	Студент поверхово орієнтується у навчальному матеріалі, відтворює його з несуттєвими помилками, вміє використовувати одержані знання для розв’язування задач за зразком, здатен застосовувати теоретичні знання та практичні вміння у риторичній професійній діяльності.
“Добре”	Студент вільно орієнтується у навчальному матеріалі, логічно його

(75-81 бал) "С" «Дуже добре» (82-89 балів) "В"	відтворює та застосовує у стандартних ситуаціях, критично оцінює риторичні явища, вміє робити аргументовані висновки, здатен застосовувати теоретичні знання та практичні вміння для підготовки промов і ефективної риторичної комунікації з проблем професійної діяльності.
"Відмінно" (90-100 балів) "А"	Знання студента є системними та усталеними, він здатен використовувати їх у нестандартних ситуаціях, розуміє теоретико-методологічні засади риторичної теорії, опанував навичками підготовки промов в основних жанрах красномовства, виявляє творчі здібності в логічно послідовному й аргументованому веденні публічного мовомислення в моделях як монологічного, так і діалогічного мовлення.

10. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУРСУ

- опорні конспекти лекцій;
- навчальні посібники;
- робоча навчальна програма;
- збірка тестових і контрольних завдань для тематичного (модульного) оцінювання навчальних досягнень студентів;
- засоби підсумкового контролю (комп'ютерна програма тестування, комплект друкованих завдань для підсумкового контролю);
- електронний навчальний курс у системі Moodle.

11. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Античные риторики. – М., 1978.
2. Аристотель. Соч.: В 4 т. – М., 1978.
3. Ващенко Г. Г. Виховний ідеал. – Полтава, 1994.
4. Галятовський І. Ключ Розуміння. – К., 1985.
5. Демосфен. Речи. – М., 1954.
6. Зеньковский В. В. История русской философии: В 2 т. – Л., 1991.
7. Иоанн Златоуст. Творения: В 12 т. – М., 1980. – Т. 1.
8. Квинтилиан. Двенадцать книг риторических наставлений: В 2 ч. – СПб., 1843. – Ч. I.
9. Лисий. Речи. – М., 1994.
10. Ломоносов М. В. Краткое руководство к красноречию // Полн. собр. соч. – М.; Л., 1952 – Т. 7.
11. Платон. Діалоги. – К., 1995.
12. Плутарх. Порівняльні життєписи. – К., 1991.
13. Прокопович Ф. Про риторичне мистецтво // Ф. Прокопович. Філософські твори. – К., 1979. – Т. 1.
14. Сперанский М. М. Правила высшего красноречия. – М., 1973.
15. Станиславский К. С. Моя жизнь в искусстве. – М., 1962.
16. Цицерон. Речи: В 2 т. – М., 1962.
17. Цицерон. Три трактата об ораторском искусстве. – М., 1972.

Допоміжна

1. Абрамович С.Д. Риторика: навч. посіб. для студ. гуманіт. спец. вищ. навч. закл. / С.

Д. Абрамович, М. Ю. Чікарькова. - Л. : Світ, 2001. - 240 с.

2. Аверинцев С.С. Риторика и истоки европейской литературной традиции / С. С. Аверинцев. - М.: Школа "Языки рус. культуры", 1996. - 448 с. - (Язык. Семиотика. Культура)

3. Андреев В.И. Деловая риторика: Практический курс делового общения и ораторского мастерства. – М., 1995.

4. Баева О.А. Ораторское искусство и деловое общение. – Мн., 2001.

5. Вагапова Д.Х. Риторика в интеллектуальных играх и тренингах. – М., 1999.

6. Введенская Л.А. Культура и искусство речи. Современная риторика: для высш. и сред. учеб. заведений / Л.А. Введенская, Л.Г. Павлова. - Ростов н/Д: Феникс, 1995. - 576 с.

7. Выготский Л.С. Мышление и речь: психологические исследования / Л. С. Выготский; ред. Г. Н. Шелогурова. - М.: Лабиринт, 1996. - 416 с. - (Философия риторики и риторика философии).

8. Далецкий Ч.Б. Практикум по риторике. – М., 1996.

9. Детская риторика в рассказах и рисунках. 3 класс / Т. А. Ладыженская [и др.]. - М. : С-Инфо : Баласс, 2000. - 207 с.

10. Дюмін О.З. Ділове спілкування. (Риторика та ораторське мистецтво): практ. посіб. / О. З. Дюмін, А. О. Ніколаєва ; Міністерство освіти і науки України. Науково-методичний центр вищої освіти, Харківський держ. технічний ун-т радіоелектроніки. - Х. : Вид-цтво ХТУРЕ, 2001. - 146 с.

11. Зарецкая Е.Н. Риторика: Теория и практика речевой коммуникации / Е. Н. Зарецкая. - М.: Дело, 1998. - 480 с.

12. Зязюн І.А., Сагач Г.М. Краса педагогічної дії. – К., 1997.

13. Золотослів: Хрестоматія до курсу риторики. Упорядник Сагач Г.М. – К., 1992

14. Ключев Е.В. Риторика (Инвенция. Диспозиция. Элокуция). – М., 1999.

15. Корнилова Е.Н. Риторика - искусство убеждать. Своеобразие публицистики античной эпохи: учеб. пособие / Е. Н. Корнилова; УРАО, МГУ им. М.В.Ломоносова. - М.: Изд-во УРАО, 1998. - 208 с.

16. Логика и риторика: хрестоматия: Учеб. пособие для студ. вузов / сост. В. Ф. Берков, Я. С. Яскевич. - Минск : ТетраСистемс, 1997. - 624 с.

17. Мацько Л. І. Риторика: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Л. І. Мацько, О. М. Мацько. - К. : Вища школа, 2003. - 311 с.

18. Маркова Т.И. Риторика и этика деловой презентации: учеб. пособие / Т. И. Маркова, В. А. Шенберг; Санкт-Петербургский гос. инженерно-экономический ун-т. - СПб.: СПбГИЭУ, 2001. - 100 с.

19. Мастера красноречия. - М., 1991.

20. Михальская А.К. Педагогическая риторика: история и теория: учеб. пособие для студ. пед. ун-тов и ин-тов / А. К. Михальская. - М. : Академия, 1998. - 432 с.

21. Молдован В.В. Судова риторика: навч. посібник / В.В. Молдован; Міжнародний фонд "Відродження". - К. : Заповіт, 1996. - 319 с.

22. Павлова Л.Г. Спор, дискуссия, полемика. – М.: Просвещение, 1991.

23. Пешков И.В. Введение в риторику поступка / И. В. Пешков. - М.: Лабиринт, 1998. - 288 с. - (Философия риторики и риторика философии).

24. Психология влияния. Хрестоматия. – СПб., 2000.

25. Поварнин С.И. Спор. О теории и практике спора // Вопросы философии. - №3. – 1990 (або: Хрестоматия по философии. – М., 1997. – С.377-390).

26. Риторика - учителю [Текст] / В. Н. Маров [и др.]; Западно-Уральский учебно-научный центр. - Пермь, 1993. - 105 с.

27. Сагач Г.М., Юніша Е.А. Риторика в інтелектуальних іграх. – К., 1990.

28. Сагач Г.М., Мартиненко В.Ф. Майстерність ділового спілкування. – К., 1991.

29. Сагач Г.М. Мистецтво ділової комунікації. – К., 1995.

30. Сагач Г.М. Похвальне красномовство. – К., 1996.

31. Сагач Г.М. Ділова риторика: мистецтво риторичної комунікації: навч. посібник / Г. М. Сагач; Міжнародна академія фундаментальних основ буття, Київський ін-т соціальних та культурних зв'язків ім. святої рівноапостольної княгині Ольги. - К. : Зоря, 2003. - 255 с.
32. Сопер Поль. Основы искусства речи: Книга о науке убеждать. – М., 1995
33. Стернин И.А. Практическая риторика: учеб. пособие для студ. вузов / И. А. Стернин. - М. : ИЦ"Академия", 2003. - 270 с.
34. Троянкина Л.Д. Основы теории и практики эффективного речевого общения (современная риторика): учебно-метод. пособие / Л. Д. Троянкина; Рос. хим.-технологический ун-т им. Д.И.Менделеева, Издательский центр. - М. : РХТУ им. Д.И.Менделеева, 2001. - 108 с.
35. Таранов П.С. Искусство риторики: Универсальное пособие для умения говорить красиво и убедительно. – Симферополь, 2001
36. Тур М.Г. Риторика в предметному полі практичної філософії Практична філософія. - №4. – 2008. – С.153-161.
37. Хазагеров Г.Г., Корнилова Е.Е. Риторика для делового человека. – М., 2001.
38. Хазагеров Т.Г. Общая риторика: Курс лекций. Словарь риторических приемов: учеб. пособие для студ. вузов, обуч. по напр. "Филология" / Т. Г. Хазагеров, Л. С. Ширина. - 2.изд., перераб. и доп. - Ростов н/Д : Феникс, 1999. - 320 с. - (Учебники "Феникса").

12. ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Анисимова Т.В. Современная деловая риторика // http://royallib.ru/book/anisimova_tv/sovremennaya_delovaya_ritorika_uchebnoe_posobie.htm
2. Аристотель. Риторика // <http://lib.ru/POEEAST/ARISTOTEL/ritoriki.txt>
3. Введение в риторику // <http://sigieja.narod.ru/Ritorika.htm>
4. Граудина Л.К. Русская риторика: Хрестоматия // <http://biblioteka.portal-etud.ru/book/1-graudina-russkaya-ritorika-khrestomatiya>
5. Демосфен // <http://www.orator.ru/demosfen.html>
6. Квинтилиан М.Ф. О воспитании оратора // <http://pedagogic.ru/books/item/f00/s00/z0000049/st008.shtml>
7. Козаренко В.А. Учебник мнемотехники: Система запоминания Джордано. – М., 2002 // www.mnemotexnika.narod.ru
8. Лиммерман Х. Риторика. Тренировка речи с упражнениями // http://master-slova.narod.ru/book/lemmerman_u4ebnik_ritoriki.pdf
9. Ломоносов М.В. Краткое руководство к красноречию // <http://feb-web.ru/feb/lomonos/texts/lo0/lo7/LO7-0892.HTM>
10. Мацько Л.І, Мацько О.М. Риторика // http://pidruchniki.ws/00000000/ritorika/ritorika_matsko_1
11. Михальская А.К. Русская риторика: 10 – 11 классы // <http://www.alleng.ru/d/rusl/rusl338.htm>
12. Миртов А.В. Умение говорить публично // <http://rodchenko.ru/books/umenie-govorit-publichno-a-v-mirtov-tula-avtograf-2000.pdf>
13. http://redrussia.narod.ru/miscell/ritorika_volkov.html
14. <http://ua.convdocs.org/docs/index-152698.html>
15. Підлісна Г.Н. Антична література // <http://www.twirpx.com/file/766286/>
16. О риторике Феофана Прокоповича // <http://www.portal-slovo.ru/philology/43524.php>
17. Поль Сопер. Основы искусства речи // http://krotov.info/lib_sec/18_s/sop/er_00.htm
18. Пороховщиков П. Искусство речи на суде // <http://www.ex-jure.ru/law/news.php?newsid=269>
19. Риторика Платона // <http://litirus.ru/lektsii/ritorika-platona.html>
20. Сагач Г. Риторика // http://chtyvo.org.ua/authors/Sahach_Halyna/Rytoryka/
21. Теория риторики // <http://libsib.ru/ritorika/teoriya-ritoriki/vse-stranitsi>

22. Цицерон Марк Туллий. Три трактата об ораторском искусстве // <http://ancientrome.ru/antlittr/cicero/tractates/orator-f.htm>
23. Шопенгауэр А. Эристика, или искусство побеждать в спорах // http://www.redov.ru/psihologija/yeristika_ili_iskusstvo_pobezhdat_v_sporah/p1.php